

Tamás Ildikó

„SZÁRNYATI / GÉZAMALACRA.
A HALANDZSA TERMÉSZETÉRŐL¹

Berg Judit gyermekek számára írt, népszerű történeteinek hatására sokaknak juthat eszébe Apacukáról Rumini és Galléros Fecó kalandjainak a dzsungel szívében rejtőző színhelye, ahol a zölden fluoreszkáló, varázslatos követ, a Kamandukot őrzik. Az író nő olyan jelentésekkel teltette ezeket, a mindenki által – ki tudja hány nemzedék – óta ismert halandzsa szavakat, amelyeket első olvasatra is magától értetődőnek érzünk. Apacuka mindenképpen belépőt jelent egy varázslatos, tudatalatti világba, ahol olyan mágikus dolgok várnak ránk, mint a Kamanduk².

Rumini, a főszereplő

A varázslatos Kamanduk és őrzői, a ripacsok

Ez azonban csak egy példa a számtalan kiszámoló, versike, rigmus és egyéb szövegműfaj közül, amelyek a hétköznapi szókincsünkön kívül eső „szavakból” állnak, mégis szerves részei verbális megnyilatkozásainknak. Nemcsak a folklórban, az irodalomban is előfordulnak halandzsa elemeket tartalmazó, sőt teljes terjedelmükben halandzsa alkotások, amelyek a tartalmi és formai normákkal szembehelyezkedve szerveződnek, értelmetlenségük mégis természetes vagy elfogadott. A gyakran abszurdba, groteszkbe hajló képi és hangulati világ esztétikai lényegükhöz tartozik.

¹ Jelen tanulmány a 105482 számú OTKA PD kutatás keretében készült.

² Illusztrációk Berg Judit: Rumini Datolyaparton című könyvéből. Forrás: <http://www.kalmananna.hu/?x=illusztraciok&y=76>

Hagyományos szemléletmódja szerint a folklorisztika a szokatlan vagy jelentésnélküli elemeket és a nyelv más területein nem létező szóalakokat félrehalásból, illetve a szóbeli hagyományozódással járó, többszörös áttételből fakadó *szövegromlásként* értelmezi. Az esetek túlnyomó részében azonban aligha állja meg a helyét ez a megközelítés. Valójában egy olyan összetett jelenséggel állunk szemben, amelynek mindmáig nem sok figyelmet szentelt a tudományos kutatás. Ennek egyik oka az lehet, hogy a téma felvetése és feldolgozása egyaránt interdiszciplináris megközelítést igényel. A továbbiakban dióhéjban bemutatjuk, hogyan hasznosítható a halandzsa jelenségére összpontosító szövegfolklorisztikai kutatásban a kognitív nyelvészet, a nyelvfilozófia vagy az irodalomtudomány. Fontosnak tartjuk azt is, hogy bevonjuk a vizsgálatba a folklórszövegek használóinak tudását, kompetenciáját, továbbá, hogy a folklóralkotások alakulását a nyelv természetes, történeti változásainak tükrében is láttassuk.

1. Halandzsa a folklórban és az irodalomban

A gyermekfolklór és az avantgárd irodalom – mivel a halandzsa mindkettőben kiemelt jelentőséggel bír – fontos adalékokkal szolgálnak annak megértéséhez, hogy milyen egyéni vagy folklórfolyamatok vezetnek a vizsgálat tárgyát alkotó halandzsaszövegek újratermeléséhez és megőrzéséhez. A vizsgálatban – a formai jellemzők leírásán túl – figyelembe kell vennünk a nyelven kívüli tényezőket is: a halandzsaszövegek helyét és funkcióit az adott kultúrán, illetve az azt használó közösségen belül, továbbá a hagyományozásában résztvevők értelmezését meghatározó pszichikai és kognitív tényezőket. A továbbiakban ezért a formai jellemzők bemutatása után a halandzsa értelmezési lehetőségeire és funkcióira világítunk rá.

A népköltészeti halandzsában (akárcsak az irodalomban) az abszurditást, a paródiát vagy egyszerűen a nyelvi játékot megjelenítő szövegek változatos eszköztárával találkozhatunk: a hétköznapi „szótártól” eltérő szóhasználatról a tartalmi inkoherencián át a szürreális képekig.

Utóbbira példa, egyben a stilisztikai és formai párhuzamokat is illusztráló:

Folklór példák

*Volt egyszer egy ember,
szakállja volt kender,
bükkfa a tarisznyája,
égerfa a csizmája.
Közel volt a tenger,
beleesett fejjel.
Kiapadt a tenger,
s kímászott az ember.*

Limerickek

*Volt egy öregúr Gretnába.
beleesett az Etnába
„Nagy a meleg odabenn?”
Erre azt felelte: „Nem!”
Hazudós öregúr Gretnába.*

(Edward Lear)

*A Dunában úszik egy zsömle,
A Julcsi bele van tömve.
A zsömle elázik,
a Julcsi kimászik,
Hollári, hollári hó,
Mert a zsömle csak tömve jó.*

(Tóth 2011, 112)

*Anyókat úgy hívták: Holle,
repült hol fölfele, hol le.
Dunyháját kirázta:
az egész világra
hó hullt, s ő kiáltott: – Olle!*

(Kis Ottó)

Természetesen nem kívánok a fenti példák között – sőt a két műfaj között sem – genetikai kapcsolatot feltételezni, csupán tipológiai hasonlóságokra mutatok rá. Az abszurd és szürreális képek használata persze több folklórműfajra is jellemző (lakodalmi hazugságversekre, hazugságmesékre stb.), a mondókát ezektől mégis elkülöníti a tautologikus fordulatok kerülése.

2. Halandzsa-típusok – tipikus halandzsák

A népköltészeti halandzsában két fontos csoport rajzolódik ki: egyrészt az érthetemes szavakból építkező, de morfológiai, frazeológiai vagy szemantikai megoldásaiban a konvenciókat felrúgó (1) *halandzsaszövegek* csoportja, másrészt pedig a (2) *halandzsaszavaké*, amelyek vagy kizárólagosan, vagy a hétköznapi szókincs elemei közé vegyülve hozzák létre a szöveget. A halandzsaszövegekben a nonszensz jelleg az üzenet szintjén jelentkezik, a tartalmi kohézió helyett a formai/stilisztikai jegyek (szótagszám, ritmus, rím, ismétlések, jellegzetes hanglejtés) kapcsolják egybe a látszólag véletlenül egymás mellé sodródott érthetemes és értelmetlen szavakat, mint pl. a következő mondókákban:

*Csicsóka szupera Mézes-mákos tolera
Szákó, szákó, farkas, pipa, Váló, váló fababa*

*Szász turi teven turi, Párge tina tente,
Csicsóka, csicsóka, Száki, száki, farkas, pipa,
Vörös táli fababa.*

(LÁZÁR, 4.6.205.0/00)

3. A halandzsa nyelvi megformálásának szintjei

A szavak szintjén halandzsának minősül (1) *a hétköznapi lexikonon kívül eső, kitalált, jelentés nélküli szó* (pl. „tantan”, „epépó”) és (2) *a hétköznapi beszélt nyelvből kölcsönzött, hangalakjában gyakran módosult szó*, amelynek eredeti jelentése és funkciója az adott szöveggörnyezetben ártértékelődik. A második csoport alaktani szempontból tovább bontható a szó határán történő változások és a szó belseji változások (hangátvetés, szokatlan szegmentálás

stb.) eseteire. A szóhatáron bekövetkező módosulásokat szemléltetik a következő mondókapéldák³:

- a) Eketem-beketem, bakkecske, Háromlábú legyecke,
Felmászott a toronyba, Megkérdezte, hány óra,
Fél tizenhatra, Te vagy az a mafla.
- b) *Induladusz* spiritusz, spiritusz,
Ha diák vagy ne tanulj, ne tanulj.

A beszélt nyelvi normától eltérő, a szó belsejét is érintő tagolás sokszor csak az előadásmódban érvényesül, mint az első két példában (a–b). A gyerekek a főhangsúlyok közötti terjedelmet érzik összetartozónak, amely a tartalom megértésére is hatással lehet, mint a címbe szereplő „*Géza malac*” felbukkanása esetében. A szöveg jelentésének megváltoztatásához bizonyos esetekben nem is kell más, minthogy máshol jelöljük ki a szegmentumok határait. Ezt szemléltetik a mondókapéldákat követő irodalmi idézetek (f–g). Természetesen az előadást jellemző erős nyomatékok által feldarabolt szavak a mondókákban ritkán eredményeznek értelmes egységeket, mindazonáltal a gyerekek jól észreveszik a szavakban „*rejlő*” szavak adta lehetőségeket is (d), és gyakran az obszcén tartalom „*ártatlan kioltására*” használják (e). A c példa a hangátvetés egy eseteként is értelmezhető: *bicska* > *bicsak*. A műköltészetben is megszo-kott, hogy az alkotó „*a nyelvben ténylegesen nem létező töveket von el meg-lévő szavakból, [...] valamint néhány szó szétdarabolása és összeillesztése, tehát szótagkeverés révén olyan meglepően új hangszekvenciákat hoz létre a költő, amelyeknek az értelme a befogadásra kész szellem előtt nyitva áll*” (HAJDÚ, 1982, 409).

- a) *Egyedem-/begyedem, /tenger/tánc, Hajdú / sógor, / mit kí/vánsz,
Nem kí/vánok / egye/bet, / Rakjunk / egy kis / kőhe/gyet!*
(LÁZÁR, 4.6.206.0/150.20.20)
- b) *Egyedem-/begyedem, tenger/tánc, Hajdú / sógor, mit kí/vánsz,
Nem kí/vánok egye/bet, Vakard /meg a füle/det.*
(LÁZÁR, 4.6.206.0/150.20.20)
- c) *Hátamban egy bicsak! Ni csak!*
(TÓTH, 2011, 107.)
- d) *Ideért az anticiklon.
Menjünk haza egy bi...ciklon.*
(TÓTH, 2011, 106.)

³ Az első típusban (a) nem a logikailag várható toldalék jelenik meg; a másodikban (b) a latin szöveget parodizálандó, egy kitalált végződést kap az *indul* ige.

e) *Mi a szar, mi a szar,
Mi a szaracénok serege vagyunk
(TÓTH, 2011, 112.)*

f) *El hulla! Virág! El iram! Lik az élet!
(Bella István, idézi GRÉTSY, 2012, 283.)*

g) *ló puszta pari pa sivatag
pulósza sipavaritagpa
forró arany zivatar
(részlet Weöres Sándor Az áramlás
szobra című költeményéből)*

4. A nonszensz elemek az alkotási folyamatban. Kognitív szint

A halandzsa hátterében sokszor egy idegen nyelv utánzása, hangzásának megjelenítése áll. A hangalak jellegzetességeinek megragadása a paródiákban különösen fontos:

a) Tíz kicsi néger – tíz kicsi néger,

[...]

Egy dalt énekeltek – egy dalt énekeltek,

S a dal így szólt – a dal így szólt:

Áramábábámbá – áramábábámbá,

Á mázámézámózá – á mázámézámózá

b) Zsákárándé vizslándé, Délámbuka birándé.

(LÁZÁR, 4.6.204.0/00)

Gyakran megfogalmazódik az a vélemény, hogy a gyermekek számára a formai és asszociatív tényezők (ritmus, hangzás) fontosabbak, mint a jelentés. Ehhez hasonló szemléletet tükröz az avantgárd irodalom is. A futurizmus, a dada vagy a lettrizmus alkotói folklór-gyakorlatra hivatkoznak, amikor az alkotási folyamatban fokozatosan eljutnak a konkrét tartalom kivonásáig. A szöveg lebontásának tetőpontjaként elérik a fonémák szintjét, ahol a hangszimbolika lehető legteljesebb kihasználása válik ideállá. Illusztrációképpen Weöres Sándort idézem:

Hangcsoportok

Puha, forró hangok

Ange amban ulanojje

balanga janegol

mó hítula e mante

u kuaháj imanan.

További példaként Karinthynak két, a szürrealista spleen és a kurucköltészet hangulatát megjelenítő halandzsája⁴:

*„A pő, ha engemély kimár –
De mindegegy, ha vigadár (...)
mer engemély mīnder bagul,
mint vélgaban a bégahúr!”*

*„Huj, kozsmabég, huj kereki!
Vatykos csuhások vereki!
Dengelegi!”*

Figyelemre méltó, hogy a nonszensz költeményekben egyszerre fogalmazódik meg valamiféle univerzális nyelv iránti igény és a hozzá nem értők, a kevésbé fogékonyak kizárása. Ez utóbbi nagyon is jellemző a különböző közösségek szlengjére, tolvaj- vagy madárnyelvére, és különösen a gyermekek körében virágzik. Nem véletlen, hogy a halandzsa világképét megrajzoló irodalmárok gyakran hivatkoznak a gyereknyelvre mint „*tiszta forrásra*”. A halandzsa ideológiájában megfogalmazódik egyfajta szabályozás vagy korlátozás előtti állapothoz való visszatérés vágya is, ami újabb szállal fűzi a gyermekkorhoz. A gyermekek számára a felnőttvilág szabályrendszere még korlátozottan érvényes, hiszen lassanként, fokról fokra sajátítják el azt. Ez az elsajátítás pedig szoros összefüggésben van a nyelv egyre teljesebb birtoklásával: „*Hol fellép a rendtartás: fellép a név:/ s mert már fellépett a név:/ ismerni kell a határokat / s így elkerülni a csapásokat.*” (L_{AO} CE 1994)

Wittgenstein szerint „*az értelmetlen kifejezések nem azért értelmetlenek, mert nem találtam meg a helyes kifejezéseket, hanem mert az értelmetlenségük alkotja tulajdonképpeni lényegüket. Mert arra akartam csak használni őket, hogy túljussak a világon, azaz túl a jelentéseket közvetítő nyelven. Arra hajtott valami, hogy nekirohanjak a nyelv korlátainak.*” (WITTGENSEIN 1998. 11) A magyar népköltészet, miként a szépirodalom is, számtalanszor szembesül valamilyen módon a nyelvi kifejezőeszközök korlátaival. A korlát képzetéhez pedig gyakran társul az ember által elérhető tudás és teljesítmény határmezsgyéje, vagyis ami a nyelven – és így az emberen – túl van, az egyben transzcendens is.

5. A halandzsa funkciói

A fenti gondolatok a halandzsa egyik lehetséges – bár egyre inkább visszaszorulóban lévő – funkciójára irányítják a figyelmet. Az érthetetlen nyelv *mágikus* szerepe olyan képzetekhez kapcsolódik, amelyek szerint a termé-

⁴ Az idézet forrása: <http://bfl.archivportal.hu/data/files/189473629.pdf>

szetfőlötti lényekhez, mágikus praktikákhoz a hétköznapi beszédétől eltérő kódrendszerre van szükség.

A misztikus irodalom és a folklór mágikus szövegei a hétköznapi nyelvtől eltérő nyelvezet transzcendens jellegre világítanak rá. A fenti gondolatok összegzésként álljon itt két irodalmi idézet:

„Az út, mely szóba-fogható, nem az öröktől-való; a szó, mely rája-mondható, nem az örök szó. Ha neve nincs: ég s föld alapja.” (LAO CE, 1994, 1. vers)

„A megnevezés-kísérletekbe mindig belehalok / hasonlító halandókat szülnek a halhatatlanok / amint eltalálnám neved valaki becézni kezd / és ráfigyelsz és összezavarodom” (DOMOKOS, 1998, 28.).

Ezzel részleges összefüggésben beszélhetünk a halandzsa *közösségi* funkciójáról, hiszen csak a beavatottak birtokolják azt a jellegzetes szókincset és/vagy szóhasználatot, amely egyben – számukra és környezetük számára is – megkülönböztető jegyként is működik. Leginkább a diáknyelvre jellemző a szavak hétköznapi nyelvhasználattól eltérő alkalmazása. Ez a titkosított nyelv azonban csak a kívülálló számára halandzsa. A halandzsa a *humor* eszköze is egyben, hiszen a tartalmuktól megfosztott szavak, a fejük tetejére állított mondatok komikus hatást keltenek. A parodikus alkotásokban a forma kerül rivaldafénybe, míg a tartalmi összetevők összezsugorodnak. A paródiában a hétköznapi kommunikáció inverze valósul meg: nem az üzenetre koncentrálnunk, hanem a hangalakban tetten érhető stílusjegyekre, a beszéd zenei-ritmikai összetevőire csodálkozunk rá. Ezzel a gondolattal egyben a halandzsa *esztétikai* funkciójához is kapcsolódunk, hiszen a zenével nagy átfedést mutató nonszensz szövegek mondásában és hallgatásában alapvető – mondhatnánk „*öszönös*” – poétikai eszközök (ritmus és intonáció) valósulnak meg. A legerőteljesebben a gyermekköltészetben megnyilvánuló ritmus a körülöttünk létező világ elrendezésére, strukturálására irányuló törekvés egyik legegységesebb, lényegi kifejeződése. Ezért is tekintik a zeneiség ősi csirájának. A *nyelvi játék* a halandzsa legösszetettebb funkciója. Szerepe van a gyermek nyelvelsajátításának hosszú folyamatában, az anyanyelv eszköztárának megismerésében – elsősorban kisebb közösségekben, például korcsoportokban tapasztalt pozitív megerősítések révén. A kisgyermek számára készült mondókák, nyelvtörök és az általuk „*költött*” szavak is részei ennek a tanulási folyamatnak. A nyelvi játékosság ugyanakkor életben tartja, állandóan megfiatalítja magát a nyelvet. A tudatos nyelvújítástól egy nyelvbotlás által beindított diskurzus megtermékenyítő hatásáig, a költő egyszeri szóalkotásától a reklámkészítő találékony-ságáig sok példát említhetünk. Ami ma halandzsa vagy annak tűnik, a hétköznapi szókincs változásának összetevője is lehet, egy elem a nyelvi konstrukció – dekonstrukció állandó körforgásában. Az öt funkciót természetesen nem

lehet élesen elválasztani egymástól, hiszen a halandzsaszövegek alkalmazása közben egyszerre több is érvényesülhet, ha nem is azonos súllyal. Bizonyos folklórműfajokra, pl. a mondókára jellemző előadásmódok (kántálás, szótagolás, természetellenes prozódia, emelkedett tonalitás) prozódiai anomáliákat eredményeznek, amelyek az értelmes szövegnek is halandzsa-jelleget kölcsönözhetnek. A funkcióval szoros összefüggésben ezek szerepe a játékoságon, figyelemfelkeltésen kívül elsősorban a beszélt nyelvtől elkülönülő, a nyelv zenei eszközeivel kifejezendő üzenet erősítése és (kulturálisan befolyásolt) asszociációk keltése a hallgatóban.

Miként az értelmes szavakhoz, úgy a halandzsához is tapadnak egyéni és közösségi tartalmak, érzések és (nem utolsó sorban) esztétikai minőség. A rendelkezésünkre álló folklórgyűjtemények és a ma is használatban lévő folklórszövegek alapján a halandzsaszövegek is az átörökítő hagyomány részét képezik, a jelentésszerű szövegekkel együtt. A halandzsa fontos szerepet tölt be a nyelvi szocializációban és a nyelv kreatív módon történő alkalmazásában is, asszociatív módon mozgósíthatja a mentális lexikon egyes elemeit, amelyekkel valamilyen módon kapcsolódási pontokat talál. A halandzsa tudományos feldolgozásában tehát a folklorisztika mellett több diszciplína is érdekelt, a kutatások pedig fontos eredményekkel gazdagíthatják a nyelvi jelenségek kognitív hátterével, a kommunikációval, valamint a közösségi hálózatok szerveződésével kapcsolatos tudásunkat.

JEGYZETEK:

Az idézett folklórszövegek számtalan írott forrásban elérhetők, és a szóbeliségben is jelen vannak. A tanulmányban bemutatott mondókák két kéziratból lettek kiválasztva: az egyik a *Népi játékok típusrendje* anyagából (MTA BTK Zenetudományi Intézet) Lázár Katalin által összeválogatott 19–20. századi halandzsaszövegek gyűjteménye⁵, a másik Tóth Piroska – az 1990-es évektől napjainkig nyúló – gyűjtés. (TÓTH 2011)

A bevezető mondatokban említett gyermekkönyvek:

Berg Judit: *Rumini Datolyaparton*. Budapest, Pozsonyi Pagony Kft, 2011

Berg Judit – Kálmán Anna: *Galléros Fecő naplója*. Budapest, Pozsonyi Pagony Kft, 2010.

⁵ Kézirat: Halandzsaszövegek (4.6.200.0–4.6.205.8) – 256 szöveg.

IRODALOM

- BALÁZS 2008 = BALÁZS Géza: Titkos nyelvek – etnolingvisztikai univerzálék. In *Magyar nyelv*, 104, 2, 197–202., 2008.
- 2012 = BALÁZS Géza: Ismeretlen nyelvi tájak. *Forrás*, 55, 11. 2012. nov. 80–86.
- BALÁZS – TAKÁCS 2009 = BALÁZS Géza – TAKÁCS Szilvia: *Bevezetés az antropológiai nyelvészetbe*. Celldömölk – Budapest, Pauz-Westermann – Inter – PRAE.HU, 2009
- BAŇCZEROWSKI 1992 = BAŇCZEROWSKI, Janusz: A világ nyelvi képe mint a szemantikai kutatások tárgya. *Magyar Nyelvőr*, 1992. 132. 4. <http://c3.hu/~nyelvor/period/1231/123107.htm> – utolsó letöltés: 2013. 06. 19.
- 1997 = BAŇCZEROWSKI, Janusz: A nyelv szerepe az emberi valóság megalkotásában. *Magyar Filozófiai Szemle*, 1997. 5–6, 751–785. http://www.c3.hu/~magyarnyelv/10-2/banczerowski_102.pdf – utolsó letöltés: 2013. 06. 15.
- 2008 = BAŇCZEROWSKI, Janusz: Kommunikációs fragmentumok mint a nyelvhasználat alapvető egységei. *Magyar Nyelvőr*, 2008. 432–442.
- BENCE 1996 = BENCE Lóránt: *Mikor, miért, kinek, hogyan. I. Stílus és értelmezés a nyelvi kommunikációban*. Budapest, Corvina Könyvkiadó. 1996.
- BORSAI 1980 = BORSAI Ilona: A magyar népi gyermekmondóka műfaji sajátosságai. In: ORTUTAY Gyula (szerk.): *Népi Kultúra – Népi Társadalom XI–XII*. 545–578. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1980.
- BORSAI – KOVÁCS 1975 = BORSAI Ilona – KOVÁCS Ágnes (szerk.): *Cinege, cinege, kismadár... Népi mondókák, gyermekjátékok kicsinyeknek*. Budapest, MRT – Minerva Kiadó. 1975.
- CSÁJI 2013 = CSÁJI LÁSZLÓ KOPPÁNY Robinson pávája. Diszkurzív és kreatív folyamatok a folklórban és a „magas művészetben”. *Napút*, 4, 87–109. 2013.
- CSŐRSZ RUMEN 2006 = CSŐRSZ RUMEN ISTVÁN: Közköltészet – irodalom alatt, kultúrák fölött. *Literatura*, XXXII, 2, 273–282. 2006.
- 2009 = CSŐRSZ RUMEN ISTVÁN: *Szöveg szöveg hátán: a magyar közköltészet variációs rendszere, 1700–1840*. Budapest, Argumentum Könyvkiadó. 2009.
- DEMÉNY 2002 = DEMÉNY István Pál: *Széles vízben keskeny palló. Magyar és összehasonlító folklórtanulmányok*. Csíkszereda. 2002.
- DOMOKOS 1998 = DOMOKOS Johanna: *Zárt kánon*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó. 1998.
- FÓNAGY 1975 = FÓNAGY Iván: Halandzsza. In: KIRÁLY István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon IV*. (Grog–Ily). 160–166. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1975
- GERGELY é. n. = GERGELY Ágnes: *Pompóné avagy a nonszensz költészet avagy egy interdiszciplináris képződmény mint a létstruktúra metadiegetikus paradigmája*. <http://www.c3.hu/scripta/nagyvilag/98/03marc/pomp.htm> – utolsó letöltés: 2013. 05. 22.
- GRÉTSY 2012 = GRÉTSY László: *Nyelvi játékaink nagykönyve*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 2012.
- HAJDÚ 1982 = HAJDÚ Péter: Vers – folklór – zene – nyelvi változás. *Filológiai Közöny*, 28, 4, 400–435. 1982.
- Halandzsaszövegek é. n.*: (4.6.200.0–4.6.205.8). MTA BTK Zenetudományi Intézet Népi játékok típusrendje.

- HYMES 1975 = HYMES, Dell: A beszélés néprajza. In: PAP Mária – SZÉPE György (szerk.): *Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások*. 91–146. Budapest, Gondolat Könyvkiadó. 1975.
- 2001 = HYMES, Dell: A nyelv és a társadalmi élet kölcsönhatásának vizsgálata. In: PLÉH Csaba – SÍKLAKI István – TERESTYÉNI Tamás (szerk.): *Nyelv, kommunikáció, cselekvés*. 458–495. Budapest, Osiris Kiadó. 2001.
- JERNSLETTEN 1978 = JERNSLETTEN, Henrik: *Om joik og kommunikasjon*. Oslo. /By og bygd. Norsk Folkemuseum Arbok/1978.
- KATONA 1979 = KATONA Imre: Gyermekfolklor. In: ORTUTAY Gyula (szerk.): *Magyar folklor*. 375–391. Budapest, Tankönyvkiadó. 1979.
- 2001 = KATONA Imre: *Néprajz és gyermekvilág*. Budapest, Pont Kiadó. 2001.
- KISS 1891 = KISS Áron: *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény*. Budapest, Hornyánszky Viktor. 1891.
- KOVÁCS 1980 = KOVÁCS Ágnes: Mondókamese In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 3. 642. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1980.
- KOVÁCS 1982 = KOVÁCS Endre: Madárnyelv. In: KIRÁLY István (főszerk.): *Világirodalmi Lexikon* VII. 537. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1982.
- KÜLLÖS 2012 = KÜLLÖS Imola: *Közkézen, közszájon, köztudatban*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 2012.
- LAJOS 1980 = LAJOS Árpád: Mondóka In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 3. 641–642. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1980.
- LAO CE 1994 = LAO CE Tao Te King. *Az Út és az Erény könyve*. Budapest, Tericum Kiadó. 1994.
- LÁZÁR 2010 = LÁZÁR Katalin: Alakulások és romlások a magyar népi játékok szövegeiben. In: SZEMERKÉNYI Ágnes (szerk.): *Folklor és nyelv*. 117–128. Budapest, Akadémiai Kiadó. 2010.
- 2012 = LÁZÁR Katalin: Történetiség a népi játékokban. *Ethnographia*, 123, 1, 48–78. 2012.
- LÉVI-STRAUSS 2001 = LÉVI-STRAUSS, Claude: *Strukturális antropológia* I–II. Budapest, Osiris Kiadó. 2001.
- LOTZ 1976 = LOTZ János: Általános metrika. In: LOTZ János: *Szonettkoszorú a nyelvről*. 215–236. Budapest, Gondolat Könyvkiadó. 1976.
- NAGY 1993 = NAGY Pál: „Posztmodern” háromszögelési pontok: Lyotard, Habermas, Derrida. Párizs – Bécs – Budapest, Magyar Műhely. /Magyar Műhely Baráti Kör Füzetek 22./ 1993.
- PÓCS 1980 = PÓCS Éva: Stilisztikai tényezők összefüggései a ráolvasások funkciójával. In: ORTUTAY Gyula (szerk.): *Népi Kultúra – Népi Társadalom* XI–XII. 469–485. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1980.
- SZEGEDY-MASZÁK 2005 = SZEGEDY-MASZÁK Mihály: Szájhagyomány és irodalom: kapcsolat vagy ellentét? In: SZEMERKÉNYI Ágnes (szerk.): *Folklor és irodalom*. 27–39. Budapest, Akadémiai Kiadó. 2005.
- 2007 = SZEGEDY-MASZÁK Mihály: *Szó, zene, kép*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó. 2007.

- SZEMERKÉNYI 2005 = SZEMERKÉNYI Ágnes: Irodalom és folklór Dugonics András Etelka című regényében. In: SZEMERKÉNYI Ágnes (szerk.): *Folklór és irodalom*. 139–142. Budapest: Akadémiai Kiadó. 2005.
- SZKÁROSI 1994 = SZKÁROSI Endre: A hang autonómiája a költészetben. In: SZKÁROSI Endre (szerk.): *Hangköltészet*. Szöveggyűjtemény. 3–9. Budapest, Artpool. 1994.
- TAMÁS 2003 = TAMÁS Ildikó: Szöveg helyettesítő-, kitöltő és kiegészítő panelek használata lappojkaszövegekben. *Nyelvtudományi Közlemények*, 100, 301–313. 2003.
- 2006 = szócikkek a-tól f-ig. In: Zaicz Gábor (főszerk.): *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Budapest, TINTA Könyvkiadó 2006
- 2007 = TAMÁS Ildikó: *Tűzön át, jégen át. A sarkvidéki nomád lappok énekhagyománya*. Budapest, Napkút Kiadó. 2007.
- 2012 = TAMÁS Ildikó: Nyelvészeti módszerek alkalmazási lehetőségei a szövegfolklorisztikában és a prozódiai vizsgálatokban. Számi jockaszöveg-elemzések. *Nyelvtudományi Közlemények*, 108, 269–284. 2012.
- 2013 = TAMÁS Ildikó: „Kevés szó van benne kidalolva”. A számi folklórszövegek kutatásának módszertani kérdései. *Ethnographia*, 124, 1, 44–66. 2013.
- TÁTRAI 1988 = TÁTRAI Zsuzsanna: A gyermekkor költészete. In: VARGYAS Lajos (főszerk.): *Magyar Néprajz V. Magyar népköltészet*. 584–609. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1988.
- TOLCSVAI NAGY 2011 = TOLCSVAI NAGY Gábor: *Kognitív szemantika*. Nyitra, Europica varietas. 2011.
- TÓTH 2011 = TÓTH Piroska: *Városi gyermekfolklór. Mátyás királytól a gumiremetéig*. Szakdolgozat. Budapest, ELTE BTK Néprajzi Intézet, Folklore Tanszék. 2011.
- VOIGT 1975 = VOIGT Vilmos: Halandzsa. In: KIRÁLY István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon IV.* (Grog–Ilv). 166–167. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1975.
- 1979 = VOIGT Vilmos: *A folklórizmus és a gyermekfolklór kérdése a mai folklór kutatásában*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem. /Előzmények és tervek a Folklore Tanszékről 6./ 1979.
- WITTGENSTEIN 1998 = WITTGENSTEIN, Ludwig: *Filozófiai vizsgálódások*. Budapest, Atlantis Kiadó. 1998.
- <http://www.limerik.hu/magyarkoltok.htm> – utolsó letöltés: 2014. 05. 17.